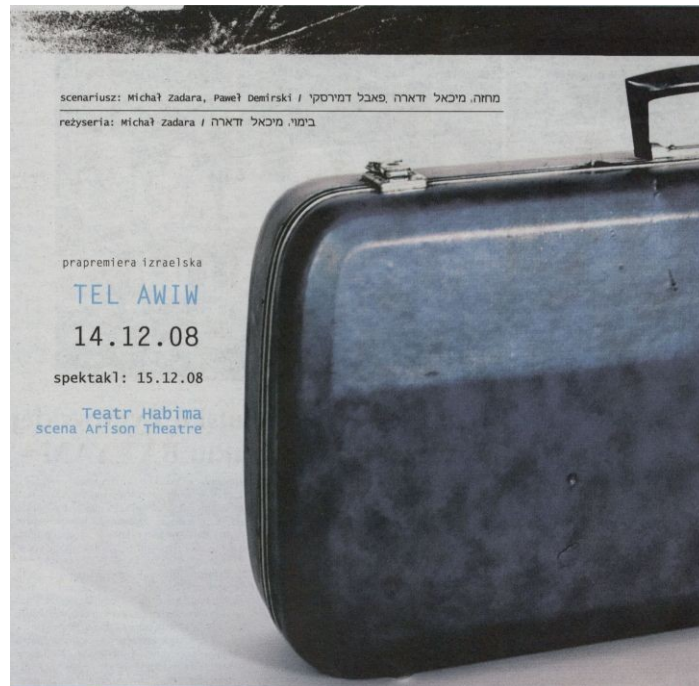

"גזיטה ויבורצ'ה", מוסף מיוחד, 10.11.2008

BAT YAM – TYKOCIN

טיקוצ'ין – בת-ים

כריסטינה מייסנר

מנהלת "תיאטרון בן-זמננו" בוורוצלאב, מתאמת הפרויקט

פרויקט תיאטרלי בת-ים טיקוצ'ין

הרעיון נולד כבר במהלך התכנון של פרויקט "שנת פולין בישראל". תיאטרון "הבימה" מתל אביב, הציע לנו שיתוף פעולה, בהמלצתו של מכון אדם מיצקייביץ'. בפעם הראשונה נפגשתי עם אילן רונן, המנהל האמנותי של התיאטרון, לפני שנתיים בוורשה. הצעתי גישה מקורית לנושא היחסים הפולניים-ישראליים. מבט על סוגיות אלו מנקודת הראות של הדור הצעיר של האמנים, הן מהצד הישראלי והן מהצד הפולני.

שני מחזות באחד

בתחילה השותפים שלנו התייחסו לרעיון זה די בהיסוס. הודות לעזרה של מכון אדם מיצקייביץ' ושגריר ישראל בפולין, דוד פלג, הצלחנו להגיע להבנה ולאישור לגבי הצורה הסופית של הפרויקט. שני מחזות נפרדים – האחד נעשה בתל אביב ע"י מפיקים פולניים, והשני בפולין, ע"י מפיקים ישראליים. ההצגות לא ארוכות משעה וחצי עם תפאורה משותפת, ויוצגו בהצגת בכורה משותפת. הטקסטים שנכתבו ע"י שני הצוותים יחשפו את היחס של הדור הצעיר משתי המדינות ליחסים הסבוכים הפולניים-יהודיים בעבר ובהווה.

קולו של דור '76

בזאת טמונה, לדעתי, הייחודיות של פרויקט זה. לאפשר לדור של בני ה-30 בשתי המדינות להביע את דעתו בסוגיה כה חשובה לנו. לדור המבוגר של יהודים פולניים שחיים כיום בישראל, יש הרבה טענות למולדת הישנה ובצד הפולני יש דעות סטריאוטיפיות רבות על החיים המשותפים שלנו לפני ובמהלך מלחמת העולם השנייה. אבל אנחנו חייבים אחד לשני כל-כך הרבה. התרבות הפולנית לא הייתה יכולה להיות כה עשירה לולא השתתפו בה פולנים ממוצא יהודי. לדעתי, כדי לפתור את הסכסוך הזה, הנסמך על אהבה ושנאה, חשוב שהאמוציות הללו יישפטו במבט קריר של נכדינו.

יעל רונן ומיכאל זאדארה

יחד עם תיאטרון "הבימה", בחרנו שני במאים פתוחים מאוד משתי המדינות שלנו, שמסוגלים להתעמת עם בעיה זו. נציג פולין הוא מיכאל זאדארה, אחד הבמאים הצעירים הכי פתוחים לבעיות הקשות של היום. מהצד הישראלי יעל רונן, במאית, שהיא אישה או בעצם נערה, עם מבט אמיץ על המדיניות הנוכחית של ישראל. אמנית כשרונית ביותר. משמח אותי האומץ שלהם, שמתבטא בראיה עצמאית על היחסים הסבוכים שלנו וביכולת שלהם להוציא מהם הן זוועה והן גרוטסקה. זהו מבט לאחור רגיש, אך מלא בביקורתיות על רגשי האשמה, האבל והאחריות ההדדית למה שקרה, שטמונים בנו עמוק מאוד וכנראה אינם ניתנים לריפוי. אני שמחה שאנחנו מתחילים לדבר על כך בהגיון בקולותיהם של בני הדור הבא. אווירת העבודה של הצוות הישראלי עם צוות השחקנים שלנו היא מעולה. אנשים צעירים אלו, פולנים וישראלים, מדברים כאילו נולדו באותה מדינה. הם מבינים אחד את השני, מכבדים את הרגשות של הזולת. מחברת ביניהם, כמובן, האהבה לתיאטרון, אבל גם הרצון להפגין את יחסם להיסטוריה ולהווה המשותפים שלנו. הלוואי שיצליחו!

פאוול פוטרוצ'ין

מנהל מכון אדם מיצקייביץ'

שנת פולין בישראל היא אחד הפרויקטים החשובים ביותר שאורגנו ע"י מכון אדם מיצקייביץ' בשנים האחרונות וכן אחד המפעלים הגדולים ביותר לקידום התרבות הפולנית בחו"ל. די לראות כמה דברים קורים לנו בפעם הראשונה: קופרודוקציות ראשונות באופרה, תיאטרון וקולנוע, הוצאה לאור של קומיקס משותף ראשון, תערוכות וקונצרטים משותפים ראשונים. יתרה מכך, הפרויקט הישראלי עוצב באופן שהשלכות שלו לטווח ארוך יימשכו שנים רבות ופולין תמצא מקום קבוע בנוף

התרבותי של ישראל, מכיוון שהאידיאה של "שנת פולין" היא בנייה של איכות חדשה בדיאלוג בין התרבויות ושל יסודות לשיתוף פעולה בר-קיימא בין היוצרים והמוסדות של שתי המדינות, בעיקר זה שמתרחש ברמה האישית מאד.

התוכנית של "שנת פולין בישראל" נוצרה בהשתתפות יקרת-ערך של פרטנרים ישראליים, שבמשך חודשים רבים ביקרו בפולין ובמהלך הביקורים הכירו היבטים שונים של פעילויות התרבות בפולין. כתוצאה מהמפגשים נולדו רעיונות לפרויקטים משותפים, שמאפריל שנה זו אנחנו מציגים לציבור בערים השונות בישראל.

אני תקווה שגם המחזה "בת-ים – טיקוצ'ין" יזכה בהצלחה גדולה. המחזה תואם את הרעיון של "שנת פולין בישראל" בצורה מעולה, לא רק מפני שהוא מציג יחסים פולניים-יהודיים בהקשר של ההיסטוריה רבת-השנים של שני העמים. ברצוני להדגיש ששיתוף הפעולה של "תיאטרון בן-זמננו" מוורוצלאב עם תיאטרון "הבימה" הוא ההפקה המשותפת הראשונה בין תיאטראות מוסדיים משתי המדינות וכנראה בפעם הראשונה שני במאים יוצרים בנפרד מחזה אחד, שהמערכות שלו יוצגו האחת אחרי השנייה בשתי מדינות שונות, בלי להפסיד את המעמד של יחידה שלמה אחת. זו גם ללא ספק חוויה יוצאת דופן לאמנים עצמם – הבמאית הישראלית יעל רונן, שעובדת עם שחקנים של התיאטרון מוורוצלאב ולמיכאל זאדארה, שמביים עם צוות ישראלי בתל אביב.

מעמד מיוחד מוסיפה למפעל זה העובדה, שהמחזה מופק במסגרת חגיגות ה-90 לתיאטרון "הבימה". זהו כבוד גדול בשבילנו וגם הצהרת אמון חשובה מאד.

אני תקווה שזו רק התחלה של שיתוף פעולה תיאטרלי לטווח ארוך בין שתי המדינות.

בוז'ינה שיינוק

דוקטור למדעי הרוח, מרצה במכון להיסטוריה של אוניברסיטת ורוצלאב. מתמחה בהיסטוריה מודרנית של פולין (יהודים בפולין לאחר שנת 1945, יחסים פולניים-יהודיים) ובהיסטוריה של יחסים בינלאומיים (פולין-ישראל בשנים 1948 עד 1967).

ליהודים ולפולנים לא נתנו לשוחח בשקט במשך שנים

מיכאל זאדארה כותב: "המונח 'יחסים פולניים-יהודיים' הוא זיוף בעצמו, מכיוון שביסודו מוטלת ההנחה שהפולנים והישראלים הם אומות נפרדות". אני לא מסכימה עם דעה זו. הפולנים והישראלים הם אכן אומות נפרדות שההיסטוריה גרמה להם להתגורר בבית משותף, פולין. מה שהכי מרתק ביחסים הפולניים-יהודיים היא דווקא ההפרדה הזו, שמאפשרת להתבונן בהיסטוריה של פולין לא רק דרך החוויה העצמית.

שיחות על ההיסטוריה המשותפת שלנו תמיד היו קשות, מכיוון שהתעמתו בהן זכרונות, הערכות, תיאורים ופירושים שונים. לכן הפולנים והישראלים צריכים עדיין ללמוד לתת מקום לאמת של אחרים. זה לא קל, בעיקר מפני שזה נוגע לרגעים הכי דרמטיים בהיסטוריה המודרנית של פולין: השנים של מלחמת העולם השנייה והתקופה שמיד לאחר המלחמה.

שיחות בין פולנים ליהודים תמיד היו קשות. לא רק מהסיבה, כפי שכתב סלונמסקי, שנפגשו "שתי אומות שבמשך מאות שנים האכילו אותן בסבל" אלא גם מכיוון שבמשך שנים לא נתנו לפולנים וליהודים לשוחח בשקט. לאחר המלחמה כל אחד עסק במרטירולוגיה משלו, ואחר-כך, כאשר חלף זמן האבל, התברר שהמונופול הממשלתי למקום ולנושאים לשיחה, מנע בייעילות את הדו-שיח הקשה היהודי-פולני. לא היה סיכוי לדבר על מה שקשה וכואב. אי אפשר להתעלם מההדבקה העקבית של החברה הפולנית באי-רצון ועוינות ל"יהודים, ציונים וישראל". מצב דומה היה ביחסים בין פולין וישראל. הסיום הדרמטי שלהם התרחש ביוני 1967 כאשר פולין ניתקה אותם. שוב איבדנו זמן שבו יכולנו להיפגש, להכיר, להתווכח ולדבר... פאוול פוטורוצ'ין כותב במאמר על "שנת פולין בישראל": "כמה דברים קורים לנו בפעם הראשונה". ואנחנו כבר בשנת 2008.

שיחות על מה שקרה בין הפולנים לבין היהודים בעבר הן קשות, גם מפני שהנושא שלהן הם הצדדים הרעים יותר של ההתנהגות האנושית. ברגעים אלו בדרך כלל מופיעות תגובות של מגננה, הצדקות... שיחות על פולנים ועל יהודים הן קשות, מפני שישנם עדיין דברים רבים שאנחנו לא יודעים. היעדר מחקר בנושא זה בפולין הקומוניסטית גרם לכך שהזכרון הפולני והיהודי יצרו תמונות פשטניות וחוויית אישיות ולא ידע מעמיק. דיונים על הפשע ביידבנה ועל ה"פחד" של גרוס היו השיחות החשובות הראשונות בפולין החופשית על היהודים והפולנים בעת המלחמה ואחריה. ואלו רק שני נושאים בהיסטוריה היהודית-פולנית הענקית והסבוכה. אחד הפתרונות הוא מפגש ושיחה עליהם. פרויקט "בת-ים – טיקוצ'ין" נותן לנו סיכוי כזה...

BAT YAM – בת-ים

פרויקט תיאטרלי יוצא דופן של "תיאטרון בן-זמננו" מורוצלאב ותיאטרון "הבימה" הישראלי. קופרודוקציה פולנית-ישראלית ראשונה של תיאטרונים מוסדיים. הפרויקט הוא אחד האירועים האמנותיים של שנת פולין בישראל 2008/2009, שהופקה ע"י מכון אדם מיצקייביץ'. הפרויקט ממומן ע"י משרד התרבות והמורשת הלאומית ומשרד החוץ הפולניים. חסות אמנותית לפרויקט: כריסטינה מייסנר, מנהלת "תיאטרון בן-זמננו" מורוצלאב ואילן רונן, המנהל האמנותי של תיאטרון "הבימה" מתל אביב.

צילום: ברטלומיי סובה

יעל רונן, יחד עם השחקנים הפולניים, מספרת סיפור על משפחה יהודית בת שלושה דורות, שיוצאת לטיקוצ'ין למסע מסורתי לכאורה, בחיפוש אחר שורשיה. המשפחה תצטרך להתמודד עם העובדות החדשות שהיא מגלה, עם המציאות הפולנית ועם הדעות שלה לגבי הפולנים.

עמית אפשטיין
מחזאי

יעל רונן
במאית

על הסוגיות הפולניות-יהודיות הבלתי גמורות

המחזה "בת-ים" מהווה מחצית מההפקה הפולנית-ישראלית המשותפת "בת-ים – טיקוצ'ין". ב"בת-ים" הצגנו את משפחת קוויץ', משפחה ישראלית פיקטיבית ממוצא פולני, במהלך "מסע שורשים" לטיקוצ'ין שבפולין.

יעקב קוויץ' הוא ניצול שואה. דוד, בנו, הוא בן של ניצול שואה. אחותו של דוד, נילי, היא בתו של ניצול השואה. נעמה, נכדתו של יעקב, היא נכדה של ניצול שואה, בדיוק כמו אחיה, איתמר, שהוא נכד של ניצול שואה.

אפשר לחשוב שהשואה היא הגיבורה הראשית של "בת-ים", בעלת אותו משקל כמו של הדמויות במחזה. וזו לא טעות, אך הגדרת האירוע רק דרך תווית זו, לא תהיה נכונה עד הסוף. השואה טמונה עמוק בזהות הישראלית, פעם כאמצעי לבניית מודעות לאומית, שהונע ע"י המטלות הפוליטיות. למערכת החינוך הישראלית, לצבא הישראלי, ולפני הכל למשטר הישראלי, היה ברור עוד בשנות ה-60, עד כמה חומר זה חזק ופעיל, בעיקר לאור העדר סיבה אחרת למעורבות הפרט לטובת העם. אך זהו רק קצה הקרחון שעם הזמן עלול להפשיר ולגרום לשיטפונות.

שנינו צאצאים של ניצולי שואה. אנחנו מודעים לנוכחות ולהשפעה שהייתה לאירועים המיוחדים שהתרחשו הרבה לפני שנולדנו, על חיינו – החל מהתנאים הבסיסיים ביותר של קיום, עד לרגשות האינטימיים ביותר. ישראלים בעלי שורשים אירופיים אינם יכולים לברוח מהמטען שירשו. הוא החליף את התכשיטים המשפחתיים, את הרכוש וברוב המקרים גם את המשפחה עצמה. יש בינינו הרבה נקודות-השקה ואותו מספר של חילוקי-דעות. שנינו גדלנו בחברה הטרוגנית בצורה יוצאת דופן.

ישראל היא מדינה שמורכבת ממיעוטים וכשנולדנו היה ברור שההבדלים לא הותכו לתעודת זהות אחת ואחידה, נוצר מהם יצור רב-ראשי. למרות שהסבים שלנו הגיעו לישראל בנסיבות קשות באותה מידה, הם עברו את זה בדרך אחרת ונתנו ביטוי בצורה שונה לרצונות שלהם ולשורשיהם התרבותיים. רוב ההתנהגויות הללו לא היו מודעות וכנראה לא היינו אפילו נמענים שלהן. אך היינו בתוך זה וחלק מהן קיבלנו על עצמנו. היחס של ההורים שלנו לכל דבר – החל מאוכל, בטחון אישי או היגיינה, עד לפוליטיקה, הוכתב בתיכנות קדום, שנחרת בהתנהגות ובדעות, כתגובת התגוננות וכטכניקת התמודדות עם טראומות, שחוו הסבים שלנו. ההורים שלנו היו הדור השני לטראומה הזו. באנו לפה כדי לחקור ולחשוף את המורכבות של העקבות הללו.

במהלך אחת הפגישות הראשונות עם השחקנים, ביקשנו מהם לערוך רשימה של כל הסטריאוטיפים שהם מכירים על היהודים. התעקשנו שיעבירו לנייר כל מה שעולה בדעתם, החל מבדיחות, דרך דימויים וכלה באימרות. ידענו מהם, למשל, שבשפה הפולנית המילה "יהודי" היא

מסר שלם, בעל שימושים מגוונים והקשרים רבים, הקשורים בעיקר ללכלוך, סירחון, בלאגן, כסף, רמאות כספית; נודע לנו שעל השואה עשינו עסק טוב ואנחנו אלו שעומדים מאחורי הקשר האנטי-פולני; שניכנס לכל חור הכי קטן, שאנחנו תומכים אחד בשני – ורק בינינו אנו – כדי לעזור לאנשינו להצליח; שהיינו "קונים" את כל פולין אם הגרמנים לא היו עוצרים אותנו; שאנחנו אחראים גם לקומוניזם וגם לקפיטליזם; שאנחנו משמינים ומזדקנים מהר וכמובן, אנחנו פחדנים ונכנעים מהר וללא מאבק ולכן מגיע לנו כל מה שקרה לנו. יחד עם זאת, אנחנו יודעים לנגן בכינור ויש לנו חוש-הומור. אז למרות הכל, המצב לא כל-כך גרוע... מישהו מהצוות אמר שבפולין נשארו מעט מאד יהודים והמון דעות קדומות. אחר-כך אנחנו הקראנו להם רשימה של סטריאוטיפים ישראליים על הפולנים: שהם תוקפנים באופן פסיבי, עליבים, כל מה שחשוב להם זה מה יגידו השכנים, שהם נגועים בפנטיות דתית; שהם חברה עם תסביך נחיתות פתולוגי, למרות שכנראה הוא מוצדק, שהם גנבים, שיכורים ורוצחי יהודים, לגרמנים הייתה אידיאולוגיה והפולנים עשו את זה בשביל השעשוע ולמרות זאת הם משוכנעים שהם הקורבנות האמיתיים של מלחמת העולם השנייה.

הבה לא נעמיד פנים שבדיאלוג הפולני-יהודי אין צד שלישי לא נוכח. כשפולנים ויהודים מדברים תמיד יש גם גרמנים. העניין הוא שעם הגרמנים אנחנו מדברים כבר משנות ה-50 המוקדמות – יש מאחורינו דרך ארוכה. הדברים עדיין רחוקים מפתרון או אפילו מ"נורמליות", אך בכל זאת יש דיון פתוח, שמתקיים באמצעות כל האמצעים והכלים הקיימים, שניזום ונתמך במהלך עשורים, למרות שלאחרונה הוא קצת דעך. פולין הייתה מאחורי מסך הברזל. זה גרם לכך שנשארה לנו תמונה של פולין כפי שהיא הייתה כשעזבנו אותה. פולין הפכה לאשוויץ, אושוויץ זאת פולין; מדינה של אנשים זקנים, שמדברים בשפה שמובנת רק לקשישים, מדינה שלקחה מאיתנו את השורשים ואת הקרקע, הלא כל-כך בטוחה, מתחת לרגלינו. לא היה לנו אומץ להסתכל אחורה.

מה שמשעשע זאת העובדה שהפולנים בעיני ישראלים צעירים, לא כל-כך שונים מישראלים בעיני פולנים צעירים. למרות שהם מסתכלים מנקודות-ראות מנוגדות, וזה דבר מובן מאליו, המשקפות שדרכן אנחנו מסתכלים, הן אותן משקפות בעלות העדשות מלפני 60 שנה. מכיוון שהדיאלוג שלנו נפסק בפתאומיות לאחר מלחמת העולם השנייה, אנחנו מדברים היום עם רגל אחת פה ועכשיו ועם רגל שנייה שתקועה במקום ובזמן ההוא. כתוצאה מכך, יש לנו שני מפלסים מקבילים, שלפעמים נפגשים באזור האפל, שבו אנחנו מדברים לא רק בשמנו, אלא כנציגים של העם ושל הדור הראשון. כולנו נבוכים, מעריכים את עצמנו בהקשר של העבר ובו-זמנית אנחנו רוצים להאמין שאנחנו מיוחדים ושנרפאנו. מה שמפתיע הוא, שאנחנו עומדים על הקרקע יותר איתנים ממה שהיה ניתן לצפות.

ישראלי כיום, כפרט, ולא משנה מה המוצא שלו, עמוס בנטל שמאלץ אותו להכיר בנוכחות של טראומה בחייו, בנוכחות עקבות העבר, והנטל הזה מכריח אותו להיות מודע להקשר החדש שלהם. לסיכום, הישראלים של היום הם לא היהודים מתקופת מלחמת העולם השנייה. הישראלים יצרו מערך ערכים חדש לגמרי, שלא נסמך כבר רק על הטענות הדתיות. בעצם, הם המציאו את עצמם מחדש, הם כבר לא אומה ללא אדמה, נטולת שורשים שמחפשת כל הזמן דרכים לשרוד. מדינת ישראל קיבלה הכרה של עמים אחרים כמקום מושבם של היהודים החדשים, אך עם כל זאת, העבר עדיין חרוט עמוק בעצם קיומם ובזהותם העכשווית. הם בדעה שאין להם פריווילגיה לסלוח או לשכוח, אבל אינם מרגישים כבר מחויבות לנקום או לשמור טינה.

טיקוצ'ין – TYKOCIN

פולני וישראלית – שני במאים בני 30 (ילידי 1976) והנסיון שלהם, לעתים גרוטסקי, לעתים כואב, לשחזר את העבר המשותף של שני העמים. מיכאל זאדארה בתל-אביב דרמה שכתב יחד עם פאוול דמירסקי ויעל רונן מציגה בוורוצלאב מחזה שיצרה יחד עם עמית אפשטיין וקיבל השראה מהאילתורים של השחקנים. המחזות שלהם הם הדמיה של היחסים ההדדיים בינינו, מנקודת מבטם של האמנים הצעירים. באומץ וגם בהומור, הם מעמתים אותנו עם הסטריאוטיפים שעדיין קיימים, עם מה שאנחנו לא יודעים על עצמנו ועם מה שאנחנו פוחדים לדבר עליו. כל אחד מהמחזות מהווה יחידה נפרדת. הם יוצגו ביחד בהצגות בכורה בפולין ובישראל.

מיכאל זאדארה יחד עם השחקנים הישראלים שואל על הזהות ועל העבר שלא תמיד נוח. שני עיתונאים ודוקטורנטית צעירה מנסים לגלות האם אישה מבוגרת, שאמורה לזכות במדליית "חסידת אומות העולם", הייתה אכן גיבורה. המחזה מראה ואקום של תרבות שנשאר אחרי ההרס של העולם היהודי בפולין וכן את תמונת היהודים בתרבות הפולנית של היום.

צילום: ז'רר אלון, לואי יארגוב

מיכאל זאדארה
במאי

תשע הערות על ההיסטוריה הפולנית-יהודית בפולין, שנוגעות למחזה "בת-ים – טיקוצ'ין"

1. המחזה "טיקוצ'ין" מהווה מחצית מן ההפקה הפולנית-ישראלית "בת-ים – טיקוצ'ין", המורכבת ממחזה ורוצלאבי "בת-ים" ומחזה תל-אביבי "טיקוצ'ין". "טיקוצ'ין", דרמה של פאוול דמירסקי ושלי מספרת סיפור על תושבת טיקוצ'ין מבוגרת שאמורה לקבל מדליה של "חסידת אומות העולם". כמה אנשים מוורשה מטילים ספק באמיתות סיפורה ויש להם הזדמנות להתעמת עם הדעות הקדומות של עצמם, עם תאוות ובעיות הנוגעות להיסטוריה של היהודים בפולין. המחזה עצמו מעורר את העלילה שלו – למחלוקות על ההיסטוריה מתוספת גם מחלוקת בין הדמויות מה בעצם קורה במחזה. אנחנו מנסים לחשוב איך בכלל מספרים סיפורים ובשביל מה.

2. המונח 'יחסים פולניים-יהודיים' הוא זיוף בפני עצמו, מכיוון שביסודו מוטלת ההנחה שהפולנים והישראלים הם אומות נפרדות לגמרי. כולם יודעים שזה לא כך. בדיוק כמו שהיהודים השתתפו ומשתתפים בעיצובה של פולין, כך גם הפולנים השתתפו ומשתתפים בעיצובה של ישראל. לא ניתן לחשוב על ההיסטוריה של פולין בלי אנילביץ' או טובים ודוד בן-גוריון נולד בפלונסק.

כמובן, שתפקיד הפולנים בבניית ישראל איננו כה חשוב כמו פעם, וגם התפקיד של היהודים בבניית פולין איננו חשוב כמו פעם. אך עדיין ישנם אנשים שבאופן משמעותי הם גם יהודים, גם ישראלים וגם פולנים. השגריר לשעבר של ישראל בפולין, שבח וייס, תופס מקום חשוב בדיאלוג הפוליטי של שתי המדינות. הוא אזרח ישראלי, אבל בכל אמירה שלו שומעים גם פטריוטיות פולנית בלתי רגילה. במובן מסוים, המבנה של הפרויקט שלנו משקף את התלויות בין הפולנים וישראל – לא ניתן להגיד אם החלק הוורוצלאבי או התל-אביבי הוא יותר "פולני" או יותר "ישראלי". המחברת של המחזה הוורוצלאבי היא ישראלית והמחבר של המחזה התל-אביבי הוא פולני. אז אם מישהו ירצה להעדיף מחזה אחד על פני השני על סמך לאום, הוא לא יוכל להגדיר איזה מהם פולני ואיזה ישראלי.

3. הפולנים בדרך כלל לא מבינים את הטראומה היהודית הקשורה לשואה והישראלים בדרך כלל לא מעלים על דעתם שקיימת טראומה פולנית שקשורה למלחמת העולם השנייה. הדוגמה הטובה ביותר היא אולי ההבדל במשמעות המספר המקועקע על הזרוע – לפולני זהו סמל של הסבל הגדול ביותר, הגורל הקשה ביותר; אצל יהודי, מספר כזה מצביע על עוד משהו, על כל אלו שלא עברו את הסלקציה והלכו ישר לתאי הגזים. רק יהודים בודדים קיבלו את המספר ולכן המספר הוא סימן של הצלה. לפעמים קשה לדבר כשיש הבדלים סמנטיים כה גדולים. ישראלים בדרך כלל לא יודעים גם על מה שמכונה הרנסנס היהודי בפולין של היום. לא יודעים ולא מתארים לעצמם שכמעט בכל עיר יש ימי תרבות יהודית, שהפסטיבל היהודי בקראקוב הוא אירוע המוני ושבורשה יש שני פסטיבלים לסרטים יהודיים. הם לא מבינים שאנחנו מתייחסים לתרבות היהודית כחלק מהמורשת הלאומית הפולנית. ואנחנו, הפולנים, לעתים רחוקות מבינים שמגן-דוד על גרדום, מצויר על קיר, הוא סמל אנטישמי מובהק, אפילו אם מי שצייר אותו לא חשב בכלל על יהודים, אלא על אוהדי מועדון כדורגל *LKS* או *וידזב*. ופולנים שמתעניינים בתרבות היהודית לא רוצים להבין שבישראל, פולין בדרך כלל לא מעניינת כמעט אף אחד, מפני שיש נושאים חשובים יותר והמהגרים בשנים האחרונות מגיעים ממדינות רחוקות מאד, כמו אתיופיה, טוניס או לאחרונה אוגנדה.

4. הן בפולין והן בישראל אף אחד לא שם לב שבפולין יש יהודים. שחיים פה ועובדים, שהם מאושרים או לא מאושרים. ההיסטוריה היהודית בפולין לא הסתיימה אחרי השואה. בשתי המדינות, בדיונים על היחסים הפולנים-יהודיים, העובדה של נוכחות יהודים בפולין כאילו איננה קיימת.

5. זה לא שפולנים ויהודים חוששים לשוחח. שיחות כאלו פשוט אינן מתקיימות, מכיוון שהן – מהנסיון שלי – כואבות נורא. קיימת תהום בין ההבנה היהודית של השואה לבין ההבנה הפולנית של השואה. הפולנים ברובם חושבים שאפילו אם אולי לא נעשה מספיק כדי לעזור לשכניהם היהודיים, בכל זאת פולנים רבים סיכנו לא רק את חייהם, אלא גם את חי משפחתם, כדי להציל יהודים. מהצד היהודי זה נראה אחרת, כלומר, שהפולנים ברובם שמחו ש"היטלר עשה במקומם את העבודה המלוכלכת" או שבדרך כלשהי הם עזרו או שהיו אדישים לשואה. בתפיסת הישראלים היו גם "חסידי האומות" אבל הם היו טיפה בים של אדישות, אי-רצון ושנאה. בחזרות בתיאטרון חוויתי את ההבדל, כאשר לצורך הדרמטורגיה שאלתי את השחקנים אם מישהו מהם חי הודות לגבורה של פולני כלשהו. לצערי, בצוות שלי אין מישהו כזה, למרות שחמישה מהם ממוצא פולני. משפחותיהם ניצלו למרות הפולנים ולא הודות לפולנים. בשבילי זו אמת כואבת וקשה לי לקבל אותה. אני כנראה אפילו לא מוכן לקבל אותה.

6. הבעיה של הדור שלנו, כלומר הדור השני או השלישי לאחר השואה, היא כזאת שהדור לפנינו לא טרח לעסוק בשואה. ההורים שלנו, הן בפולין והן בישראל, העדיפו לא לדבר ולא לדון בסיפור ההורים שלהם. אני בעצמי לא יודע בדיוק מה עשו הסבים שלי בעת המלחמה – הם איכשהו שרדו. ההורים שלי גם לא יודעים את זה. זה לא היה נושא שדיברו עליו בשנים לאחר המלחמה. אותו מצב קיים בישראל, למרות שממשפט אייכמן דיברו על זה הרבה יותר. היום אנחנו נתקלים במצב של פצעים ישנים, שהם כל הזמן פתוחים ולא יכולים להגליד. כשהתבגרתי בפולין פרשה של צלבים בשטח שהשתייך למחנה אושוויץ. אף אחד לא ידע אז להתנהג בצורה נכונה למורשת המשותפת הפולנית, אירופית ויהודית, של מחנה ריכוז גרמני בעיר הפולנית אושביינצ'ים. רק עכשיו אנחנו בונים שפה לשיחה על העבר הזה. אני מקווה שפעם נשתמש בה לשיחה עניינית.

7. אנחנו בתחילת הדרך, מפני שאנחנו פשוט לא יודעים הרבה דברים. אנחנו לא יודעים אפילו כמה קורבנות היו בידובנה וזו הרי האפיזודה הכי מתועדת של השתתפות הפולנים בשואה. פשוט לא יודעים כמה אנשים נשרפו באותו יום באסם. הדוגמה הבאה היא מרץ '68, שעדיין בכלל לא התחשבנו עליו בפולין. כל הזמן נדמה שאף אחד לא היה אחראי לכך, שזה קרה איכשהו. אבל רבים השתתפו באפיזודה הזו של חזרה לאנטישמיות בצורה הקיצונית ביותר. כל עוד לא נבדוק את זה, האחריות תהיה מוטלת על כל החברה, וגם עלינו, שנולדנו שנים אחרי כל זה.

8. היום אנחנו מסתדרים עם המורשת הזו ע"י עשיית מחזות, שיש כמוהם די הרבה. בעונה זו התרחש בתיאטרון הפולני שינוי ערכים משמעותי – פרויקטים על מורשת היהודים בפולין ועל המורשת הפולנית שהיא אנטישמיות – מוקמים כמעט בכל עיר. זהו מצב יוצא דופן וטוב מאד, שנותן תקווה שבעוד כמה שנים העיסוק בשואה ובהיסטוריה היהודית בפולין, לא יהיה משהו יוצא דופן, אלא פשוט חלק מהתרבות שלנו.

9. אנחנו הפולנים שמחים בכל עץ שניטע ב"יד ושם" בירושלים. אנחנו נוסעים לשם ומתגאים בכל "חסידי אומות העולם" הפולניים. ואני סבור שטוב שכך. אבל אין לנו מקום שבו נוכל להתבייש בכל אלו שעזרו לגרמנים במפעל הנורא הזה. עבור אלו שרצחו את שכניהם ועבור אלו שמסרו יהודים לגרמנים תמורת כמה ליטרים של אלכוהול, אפילו אם היו פחות כאלו מאשר "חסידים", ואני לא חושב שהיו פחות. לכל "חסיד" נוטעים עץ בירושלים. אולי לכל משת"פ פולני צריכים לעקור עץ בפולין? יש לנו מוזיאון לצבא הפולני, מוזיאון מרד ורשה, בקרוב יהיה לנו המוזיאון להיסטוריה של יהודי פולין. אני הייתי רוצה שתהיה גם אפשרות ללכת למוזיאון של הקלון הפולני, שבו אוכל להתבייש באלו שלא עברו אז את מבחן האנושיות.

